

ዳኞች፡-ብርሃኑ አመነወ

ተሾመ ሸፈራወ

ሀብታሙ እርቅይሁን

ብርሃኑ መንግሥቱ

ነጻነት ተገኝ

አመልካች፡- አቶ መልካምአየሁ መንገሻ

ተጠሪዎች፡- 1. ወ/ሮ አለም በርሄ

2. ወጣት አቤል ታደለ

መዝገቡ ተመርምሮ ከዚህ የሚከተለው የፍርድ ወሳኔ ተሰጥቷል፡፡

ፍ ር ድ

ጉዳዩ አመልካች በእኔ ገንዘብ ለእኔ ጥቅም የተገዛ ቤት ነው በማለት በተጠሪዎች ስም የተመዘገበ ቤት አስለቅቀው ለመረከብ ያቀረቡት ክስ ወድቅ ተደርጎ በመወሰኑ መሰረታዊ የሕግ ስህተት ተፈጽሟል በሚል የቀረበ የሰበር አቤቱታ የሚመለከት ነው።አመልካች በፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት በተጠሪዎች ላይ በመሰረቱት ክስ የ1ኛ ተጠሪ ባለቤት እና የ2ኛ ተጠሪ አባት እንዲሁም የአመልካች ወንድም በሆኑት አቶ ታደለ መስፍን ስም ቤት ለመግዛት ፈልጎ በቀድሞ ወረዳ 22 በአሁኑ በንፋስ ስልክ ላፍቶ ክፍለ ከተማ ቀበሌ 02 ወይም ወረዳ 02 የካርታ ቁጥር 02/35/8608/1237/01 የተመዘገበ የቦታው ስፋት 263 ካሬ ሜትር የወ/ሮ ቀነኔ ዳርጌ ንብረት የሆነውን ቤት ቅድመ ክፍያ ብር 385,000.00 በባንክ ሂሳባቸው በወንድሜ ስም ገቢ አድርጌያለሁ።ብር 578,600.00 ለሻጭ ወኪል በመክፈል በተለምዶ የመንደር ወል በሚባለው በሚች ወንድሜ ታደለ መስፍን ስም የቤት ግዥ ፈጽሜያለሁ።ለስም ማዛወሪያና ለተያያዥ ወጪዎች ብር 100,000.00 ከፍያለሁ።አመልካች በዜግነት ካናዳዊ ስለሆኑት የመቆያ ጊዜዬ ስለተጠናቀቀ ቀሪውን ሚች ወንድሜ እንዲጨርሱ ወክልና በመስጠት ተከራይቶ የሚኖርበትን ቤት ለቆ በዚህ ቤት ውስጥ በጠባቂነት እንዲቀመጥበትም አድርጌያለሁ።ከዚህ በኋላ ሚች ቤቱን ብር 200,000.00 እንደተገዛ በማስመሰል በሰነዶች ማረጋገጫና ምዝገባ ጽ/ቤት እንዲመዘገብ በማድረግ ህይወታቸው እስካለፈበት መስከረም 2003 ዓ/ም ድረስ በመኖሪያነት ቀሪዎቹን ክፍሎች ጨምረው ሲገለገሉበት ነበር። ተጠሪዎች ቤቱን በአደራ መልክ የተቀመጡበት መሆኑን እያወቁ የቤቱን ስመ ሀብት በስማቸው አዛወረው አስመዝግበዋል።ስለሆነም ተጠሪዎች ምንም ገንዘብ ያላወጡበትንና ያላፈሩትን

ከሕግ ወጪ አለአግባብ ለመበልጸግ ይዘው አለቅም ስላሉ ቤቱን ለቀው እንዲያስረክቡኝ ይወሰንልኝ በማለት ዳኝነት ጠይቀዋል።

ተጠሪዎች ለክሱ በሰጡት መልስ የ1ኛ ተጠሪ ባለቤትና የ2ኛ ተጠሪ አባት ሟች አቶ ታደሰ መስፍን ከቤቱ ሕጋዊ ባለቤት በቀን 13/04/2003 ዓ/ም በሕጋዊ መንገድ ግዥ ፈጽመው ያገኙትና ስመ ሀብቱም በስማቸው ተዛወሮ ይገኝ የነበረ ነው።አቶ ታደሰ መስፍን ከሞቱ በኋላም ወርሱ ተጣርቶ ስመ ሀብቱ ወደ ተጠሪዎች ስም ዞሯል።አመልካች ሟች በአደራ የቤቱ ጠባቂ ነበሩ በማለት የገለጹት የሕግ መሰረት የለውም።ሟች የወሰዱት ገንዘብ ካለ የብድር ግንኙነት መኖሩን መሰረት በማድረግ ከሚጠይቁ በስተቀር ለተያዘው ጉዳይ አግባብነት ስለሌለው ክሱ ወደቅ ይደረግልን በማለት ተከራክረዋል።

ፍርድ ቤቱ በመ/ቁጥር 210270 ላይ የግራ ቀኙን ክርክርና ማስረጃዎች መርምሮ በቀን 23/07/2013 ዓ/ም በሰጠው ወሳኔ አመልካች በክሳቸው ላይ ቤቱን በአደራ በጠባቂነት እንዲይዙ ሰጥቻቸዋለሁ በማለት የገለጹ ቢሆንም ይህ ሊሆን የሚችለው በቤቱ ላይ ተጠሪዎች መብት እንደሌላቸው ሲያረጋግጡ ነው።ቤቱን በሰነዶች ማረጋገጫና ምዘገባ ጽ/ቤት በቀን 13/04/2003ዓ/ም በተደረገ ወል ገዥ በመሆን ከሻጮች ጋር የተዋዋሉት ሟች አቶ ታደሰ መስፍን ናቸው። አመልካች ለቤቱ መግዣ የተከፈለው ገንዘብ የእኔ ነው ቢሉም ይህንን የሚገልጽ ፍሬ ነገር በወሉ ወስጥ አልተመለከተም።አቶ ታደሰ መስፍን ወሉን ያደረጉት በራሳቸው መብት እንጂ በወክልና አይደለም።በዚህ ስለት አቶ ታደሰ መስፍን ከሻጮ ጋር የመንደር ወል ያደረጉት በራሳቸው ስም ነው።ይህ ባይሆን እንኳ የመንደር ወሉ በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 1720/1 መሰረት እንደረቂቅ የሚቆጠር ነው።በወል አዋቃይ ፊት የተደረገው ወል መሰረት ሆኖ የቤቱ ስመ ሀብት ወደ አቶ ታደሰ ስም ዞሮ ተመዝግቧል።አቶ ታደሰ ከሞቱ በኋላ ወደ ተጠሪዎች ስም ተላልፎአል።በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 1195 መሰረት በቤቱ ላይ የባለሀብትነት የምስክር ወረቀት ያላቸው ተጠሪዎች ሲሆኑ አመጣጡም በሕጋዊ ወል ላይ የተመሰረተና ወሉም እስካሁን ስላልፈረሰ ባለቤት ስለመሆናቸው የሚወሰደው ግምት አልተስተባበለም። በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 1731/1 እና 1952/1 መሰረት የሽያጭ ወሉ መብትና ግዴታ የሚፈጥረው በተዋዋሎች መካከል ስለሆነ ተዋዋይ ያልሆኑት አመልካች በወሉ ላይ ለእሳቸው ጥቅም የተደረገ ስለመሆኑ የተገለጸ ነገር ባለመኖሩ ወሉ የሚሰጣቸው መብት የለም።አመልካች ይህንን ወል አላስፈረሱም።አመልካች ለቤቱ መግዣ ወይም ለእኔ ግዛልኝ ብለው ገንዘብ ሰጥተው ከሆነ ገንዘቡን ከሚጠይቁ በስተቀር በወሉ ሕጋዊነት ላይ የሚያመጣው ለወጥ የለም።ተጠሪዎችም ቤቱን በሕጋዊ መንገድ መያዛቸውን አያስቀረወውም።ተጠሪዎች ቤቱ በሕጋዊ መንገድ በቤተሰብ እና በወርስ ሕጋት መሰረት ተላልፎላቸው ስለያዙት በአደራ ይዘዋል ወይም አለአግባብ በልጽገዋል ለማለት እንደማይቻል ከፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 1162 እና 2779 ይዘት መገንዘብ ይቻላል።ስለሆነም ተጠሪዎች ክስ የቀረበበትን ቤት የያዙት የባለሀብትነት መብት በሕጋዊ መንገድ ተላልፎላቸው ስለሆነ ለአመልካች ለቀው ሊያስረክቡ እና በስማቸው የተመዘገበው ሊሰረዝ አይገባም

በማለት ክስን ወድቅ በማድረግ ወስኗል። እንዲሁም አመልካች ለሚች አቶ ታደሰ መስፍን የሰጡት ገንዘብ ካለ የሚመለከተውን ሰወ. ክሰወ. የመጠየቅ መብታቸው የተጠበቀ ነው ሲል ወስኗል።

አመልካች በዚህ ወሳኔ ቅር በመሰኘት ይግባኝ ለፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ቢያቀርቡም ፍርድ ቤቱ በመ/ቁጥር 200412 ላይ በቀን 18/06/2013/9/ም በሰጠው ትእዛዝ በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕግ ቁጥር 337 መሰረት ሰርዘባቸዋል።

አመልካች በቀን 18/09/2013 ዓ/ም የተጻፈ አቤቱታ ያቀረቡት ከላይ በተመለከተው መሰረት በተሰጠ ወሳኔ መሰረታዊ የሕግ ስህተት ተፈጽሟል በሚል ሲሆን የአቤቱታቸው ይዘት በአጭሩ፡- በስር ፍርድ ቤት በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕግ ቁጥር 246 እና ተከታዮቹ ድንጋጌዎች መሰረት ጭብጥ ተይዟል በሚል በወሳኔው የገለጸው ፍጹም ሀሰት እና የአመልካችን ፍትህ የማግኘት እና በእኩል የመደመጥ መብት ያላከበረ ስለሆነ በሕገ መንግስቱ አንቀጽ 25 እና 37 ስር የተደነገገውን የሚቃረን ነው። የስር ፍርድ ቤት ክርክሩን በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕግ ቁጥር 246 እና ተከታዮቹ ድንጋጌዎች መሰረት አልመራም። አመልካች ያቀረቡበትን 20 ገጽ የሰነድ ማስረጃዎች እና የኤሌክትሮኒክስ ዲጂታል ማስረጃዎችን በአንድነት ሳይመረምርና ምስክርነት ቃላቸውን ሳይሰጡ እንዲሁም ተገቢውን ጭብጥ ሳይመረምር የሰጠው ወሳኔ ነው። አመልካች ያቀረቡበት ክስ በቅን ልቦና ላይ የተመሰረተ ሆኖ ከሕግ አግባብ ውጭ ያቀረቡበት ክስ ወድቅ መደረጉ ሳያንስ ለተጠሪዎች ወጪና ኪሳራ የመጠየቅ መብት ጠብቆ የሰጠው ወሳኔ የሕጉን መንፈስና ዓላማ ያላገናዘበ ነው። ስለሆነም የተፈጸመው መሰረታዊ የሕግ ስህተት ታርሞና የስር ፍርድ ቤት ወሳኔ ተሸሮ ተገቢው ጭብጥ ተመስርቶ የአመልካች የመሰማት መብት ተጠብቆ፤ በአመልካች ማስረጃዎች ተጣርቶና ተመርምሮ እንዲወሰን ጉዳዩ ለስር ፍርድ ቤት ሊመለስ ይገባል በማለት አቤቱታቸውን አቅርበዋል።

የሰበር አጣሪ ችሎት አቤቱታውን መርምሮ የስር ፍርድ ቤት የግራ ቀኝን ማስረጃዎች ሳይሰማ የወሰነበትን አግባብ ከመሠረታዊ የክርክር አመራር መርሆዎች አንጻር ተጠሪዎች ባሉበት እንዲመረመር ትእዛዝ በመሰጠቱ ተጠሪዎች በቀን 25/02/2014 ዓ/ም የተጻፈ መልስ አቅርበዋል። የመልሳቸውም ይዘት በአጭሩ፡- አመልካች ያቀረቡት ክስ የቤት ባለቤትነትን የመፋለም ነው። አመልካች በክሳቸው መሰረት እና በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 1206 መሰረት ቤቱን በእጃቸው ይዘው ሲያዙበት እንደነበር እና በቤቱ ላይ ከተጠሪዎች የበለጠ መብትና ጥቅም እንዳላቸው የሚያሳይ ማስረጃ በማቅረብ አላስዱም። አመልካች ቤቱን በስሜ ግዛፍን በማለት ከሚች ጋር ያደረጉት ወል የለም፤ ማስረጃ ሆኖም አልቀረበም። ቤቱን በሚች አቶ ታደሰ መስፍን ስም የገዙ ስለመሆኑ የሚያሳይ አንድም የሰነድ ማስረጃ አላቀረቡም። ተጠሪዎች ቤቱ በስማችን ተመዝግቦ የሚገኝ ስለመሆኑ የሚያሳይ ማስረጃ አቅርቦን አስረድተናል። የአመልካች ጠበቃ የኤሌክትሮኒክስ እና የሰነድ ማስረጃ ስላሉን አቀርባለሁ እያሉ በችሎት ሁልጊዜ በቃል ከመናገር ባለፈ ወሳኔ እስከተሰጠበት እሉት ድረስ ያቀረቡት ማስረጃ የለም። ማስረጃ አቅርበው ባላስረዱበት ሁኔታ የስር ፍርድ ማስረጃ ካለ ለወደፊት ይቅረብ ብሎ ትእዛዝ ለመስጠት የሚችልበት የሕግ አግባብ ሳይኖር

እንደተከለከሉ አስመስለው ያቀረቡት ክርክር በሕግ ተቀባይነት የለውም።የስር ፍርድ ቤት የክርክር አመራርም ሆነ የተሰጠው ወሳኔ ከጭብጥ አመሰራረት አኳያም ሆነ ከማስረጃ ምዘና አንጻር የአመልካችን ፍትህ የማግኘት መብት ታልፎ የተሰጠ ነው ሊባል የሚችል ስህተት ያልተፈጸመበት በመሆኑ እንዲሁም ምስክሮች ያልተሰማው የቀረበው ማስረጃ የመፋለም ክስ ላይ ወሳኔ ለመስጠት በቂ ሆኖ ስለተገኘ በመሆኑ የአመልካች የሰበር አቤቱታ ወድቅ ሊሆን ይገባል በማለት ተከራክረዋል። በአመልካች በኩል የቀረበ የመልስ መልስ የለም።

ከዚህ በላይ አጠር ባለመልኩ የተገለጸው የግራ ቀኙን ክርክርና በስር ፍርድ ቤቶች የተሰጡ ወሳኔዎች ይዘት የሚመለከት ሲሆን እኛም ሰበር አጣሪ ችሎት የያዘውን ጭብጥ ከግምት በማስገባት የስር ፍርድ ቤት አመልካች ለክርክሩ መነሻ የሆነውን ቤት ተጠሪዎች እንዲለቁላቸው ለማስወሰን ያቀረቡትን ክስ ወድቅ በማድረግ በሰጠው ወሳኔ የተፈጸመ መሰረታዊ የሕግ ስህተት መኖር አለመኖሩን አግባብነት ካለው ሕግ ጋር በማገናዘብ እንደሚከተለው መርምረናል።

እንደመረመርነውም የአመልካች ክስ ለክርክሩ መነሻ የሆነው ቤት በሰጠኋቸው ገንዘብ የ1ኛ ተጠሪ ባለቤትና የ2ኛ ተጠሪ ወላጅ አባት ሟች አቶ ታደለ መስፍን በስሜ ለእኔ ጥቅም የገዙልኝ ሆኖ ሳለ በመጀመሪያ በሟች ስም በኋላም በተጠሪዎች ስም ያለአግባብ ስመ ሀብቱ ሊመዘገብ ችሏል በማለት የቤት ባለሀብት ስለሆንኩ ተጠሪዎች በአደራ በጠባቂነት የያዙትን ቤት ለቀው እንዲያስረክቡኝ ይወሰንልኝ በማለት ዳኝነት የጠየቁበት ነው።ተጠሪዎች ደግሞ ለክርክሩ መነሻ የሆነውን ቤት ሟች በስማቸው የገዙትና በስማቸው ተመዝግቦ የነበረና በኋላም ሲሞቱ በሕግ አግባብ ወደ ተጠሪዎች ስም ዞሮ የተመዘገበ እንጂ አመልካች በክሳቸው እንደገለጹት በአመልካች ገንዘብ የተገዛና በአደራ የያዘነው አይደለም በማለት ተከራክረዋል።የስር ፍርድ ቤት ክሱን ወድቅ በማድረግ የወሰነው ቤቱ በአመልካች ገንዘብ ለአመልካች ጥቅም በሟች አቶ ታደለ መስፍን ስም የተገዛ ስለመሆኑ እና አመልካች ከተጠሪዎች የተሻለ በቤቱ ላይ የባለቤትነት መብት ያላቸው ስለመሆኑ ከተጠሪዎች የተሻለ ማስረጃ በማቅረብ አላስረዱም በማለት ነው።

እንደሚታወቀው በልዩ ሕግ በተለየ ሁኔታ ካልተደነገገ በስተቀር የፍትሕ ብሔር ክርክር መመራትና እና እልባት ማግኘት ያለበት በፍትሕ ብሔር ሥነ ሥርዓት ሕጉ የተዘረጋውን ሥነ ሥርዓት ተከትሎ ሊሆን ይገባል።ይህም ያስፈለገበት ምክንያት ክርክሮች ፍትሐዊ በሆነ አግባብ እንዲታዩ ያደርጋል ተብሎ ታምኖበት በተዘረጋው ሥነ-ሥርዓት አግባብ ታይተው የጊዜ የገንዘብና የሰው ሀብት ብክነት በሚቀንስ አግባብ በቅልጥፍና ታይተው ፍትሐዊ እልባት እንዲያገኙ ሕጉ ያቀደው ዓላማ እንዲሳካ ለማድረግና የሥነ ሥርዓት ሕጉ መሠረታዊ ግብ የሆነውን ከሥራ ነገር ሕጎች (Substantive Laws) ወይም ከወል የተገኙ መብትና ግዴታዎችን ማስፈጸም ይቻል ዘንድ ነው።በሥነ ሥርዓት ሕጉ ከተዘረጉ ሥነ ሥርዓቶች መካከል አንዱ ስለ ጭብጥ አመሰራረት በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕግ ቁጥር 246-248 እና 251-252

የተደነገገው ነው። በዚህ አግባብ ጭብጥ መመስረት የሚያስፈልግበት ምክንያት ግራ ቀኙ በተከራከሩበት ነጥብ ላይ ብቻ ተመስርቶ አከራካሪውን ጭብጥ ከተገቢው ማስረጃ ወይም ሕግ አንጻር መርምሮ የሥነ ሥርዓት ሕጉን ዓላማ እና ግብ በሚያሳካ መልኩ ፍትሐዊ ወሳኔ መስጠት ይቻል ዘንድ ነው። በዚህ አግባብ ጭብጥ የሚመሰረተው ደግሞ ክስን የሚሰማው ፍርድ ቤት የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያ ቀርቦ ከሆነ ወሳኔ ከሰጠ በኋላ ክስንና ቀርቦም ከሆነ መከላከያ መልሱን መሰረት በማድረግ በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕግ ቁጥር 241 መሰረት ተከራካሪዎችን ከመረመረ በኋላ የክስን ይዘት፣ መከላከያ መልሱን፣ በተከራካሪ ወገኖች የቀረበውን የጽሁፍ ማስረጃ፣ ግራ ቀኙ በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕግ ቁጥር 241 ተመርምረው የሰጡትን መልስ እና ሕግን መሰረት በማድረግ እንደሆነ በሕጉ በቁጥር 248 ላይ የተደነገገው ያስገነዝባል። እንዲሁም ጭብጥ የሚመሰረተው በተከራካሪ ወገን የተካደውን የሕግ ወይም የፍሬ ነገር ክርክር መሰረት በማድረግ ሲሆን ዋነኛ ዓላማውም ለጉዳዩ ትክክለኛ ወሳኔ መስጠት ይቻል ዘንድ ነው። (የሕጉ ቁጥር 246/1 እና 247 ይመለከታል።)

እንዲሁም አንድን ፍሬ ነገር ማስረጃ አቅርቦ የማስረዳት ሽክምን ከሚመለከተው መሠረታዊው መርህ (Basic Principle of Burden of Proof) መረዳት እንደሚቻለው አንድ አከራካሪ ፍሬ ነገር አለ ወይም የለም ብሎ የሚከራከር ሰው ፍሬ ነገሩ መኖሩን ወይም አለመኖሩን በማስረጃ የማስረዳት ሽክምን (ግዴታ) አለበት። (የፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕግ ቁጥር 258-260 እና የፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 2001 ይመለከታል)። በፍትሐ ብሔር ክርክር ማስረጃ የሚቀርበው ተከራካሪ ወገን በተመቸው ጊዜ ሁሉ ሳይሆን በሥነ ሥርዓት ሕጉ በተዘረጋው ሥነ ሥርዓት አግባብ ነው። ይኸውም ከላሽም ሆነ ተከላሽ የሆነ ወገን አለኝ የሚለውንና በእጁ የሚገኘውን ማስረጃ በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕግ ቁጥር 223/1 እና 234 መሰረት ዘርዘረውና ምን እንደሚያስረዳላቸው ገልጸው እንዲሁም በእጃቸው የማይገኘውንና በራሳቸው ማቅረብ የማይችሉትን ማስረጃዎች የሚገኝበትን ቦታ ገለጸው በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕግ ቁጥር 145 መሰረት በፍርድ ቤቱ ትእዛዝ እንዲቀርብላቸው መጠየቅና ክስ ስለመከላከያ መልሳቸው ጋር ማቅረብ ይኖርባቸዋል። እንዲሁም በልዩ ሁኔታ በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕግ ቁጥር 137 መሰረት አስቀድሞ ያልቀረበ ማስረጃ ክስ ከመሰማቱ በፊት ክስ እስከሚሰማበት ቀን ድረስ ማቅረብ እንደሚቻል፣ እንዲሁም በከባድና በበቂ ምክንያት አስቀድሞ ማቅረብ ያልተቻለውን ማስረጃ በፍርድ ቤቱ ፈቃደኝነት በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕግ ቁጥር 256/1 ስር በተደነገገው አግባብ ማቅረብ እንደሚቻል ተደንግጓል። ከዚህ ወጭ በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕግ ቁጥር 136፣ 249፣ 264(1 እና 2) እና 345 በደነገገው አግባብ ፍርድ ቤቱ አንጻራዊ እውነታ የመፈለግ ኃላፊነቱን ለመወጣት ወይም ትክክለኛ ፍርድ ለመስጠት ያስችለው ዘንድ ፍርድ ከመስጠቱ በፊት በማንኛውም ጊዜ ማስረጃ አስቀርቦ ወይም ምስክሮች ጠርቶ መስማት ከሚችል በስተቀር በተከራካሪ ወገኖች ማስረጃ በዘፈቀደ በማንኛውም ጊዜ የሚቀርብበት ሥነ ሥርዓት የለም።

በያዘነው ጉዳይ አመልካች የስር ፍርድ ቤት ጭብጥ ሳይመሰርት ጭብጥ እንደመሰረተ አድርጎ የመሰማትና ፍትሕ የማግኘት መብቱን በሚጎዳ አኳኋን ወሳኔ ሰጥቷል በማለት አጥብቀው

ተከራክረዋል። በመሰረቱ በፍትሐ ብሔር ፍትሕ አስተዳደር የተከራካሪ ወገኖች የመሰማት መብት የሚከበረው ክስ የቀረበበት ተከላሽ መጥሪያ በአግባቡ ደርሶት አለኝ የሚለውን መልስ በጽሁፍ በማስረጃ አስደግፎ እንዲያቀርብ በቂ ጊዜ በመስጠት ቀጥሎም በሥነ ሥርዓት ሕጉ በተዘረጋው ሥርዓት አግባብ ክርክሩን በዳኛው መሪነት እንዲያሰማና ማስረጃው እንዲመረመርለት ወይም እንደየክርክሩ አይነት ምስክሮቹን አቅርቦ በማሰማት ክርክሩን የሚያስረዳበትን አግባብ በማመቻቸት ነው። ከላይ እንደተመለከተው አመልካች ክስን የመሰረቱት የቤቱ ባለቤት መሆናቸውን ገልጸው ተጠሪዎች በቤቱ እየኖሩበት የሚገኙት በጠባቂነት በአደራ በመያዝ እንደሆነና በመጀመሪያ ሚች አቶ ታደሌ መስፍን አለአግባብ በስማቸው እንዳስመዘገቡት በኋላም አቶ ታደሌ መስፍን ሲሞቱ የሚቼ ባለቤት በሆኑት በ1ኛ ተጠሪና በሚቼ ልጅ 2ኛ ተጠሪ ስም አለአግባብ አዛውረው አስመዘገቡበትና ይልቀቁልኝ በማለት በመሆኑ ክሱ በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 1206 ስር የተደነገገውን የመፋለም ክስ (petitory action) የሚመለከት ነው። ተጠሪዎች ደግሞ ቤቱን በወል ገዝተው በስማቸው ያስመዘገቡት ሚች አቶ ታደሌ መስፍን እንደሆኑና የእሳቸውን ሞት ተክትሎ በሕግ አግባብ ተላልፎላቸው የቤቱ ስመ ሀብት በስማቸው ተመዘግቦ እንደሚገኝ እና በክሱ ላይ እንደተገለጸው በአደራ የያዙት እንዳልሆነ በመግለጽ ተከራክረዋል።

አመልካች በተጠሪዎች ላይ የመሰረቱት ክስ ባለቤትነትን መፋለምን የሚመለከት መሆኑን ተመልክተናል። የስር ፍርድ ቤት ይህንን የክሱን ሥረ ነገር እና የተጠሪዎችን ክርክር መሰረት በማድረግ በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕግ ቁጥር 241 በሚያዘው መሰረት ተከራካሪዎችን መመርመሩን ወይም የመጀመሪያውን የክስ አሰማም ሥነ ሥርዓት ማከናወኑን እንዲሁም በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕግ ቁጥር 241 መሰረት ግራ ቀኙን መርምሮ የሰማውንና የግራ ቀኙን የጽሁፍ ክርክርና ማስረጃዎችን መሰረት በማድረግ በጉዳዩ ላይ ትክክለኛ ውሳኔ ለመስጠት ያስችሉኛል ያላቸውን ጭብጦች መመሰርቱን ከወሳኔው ግልባጭ ተገንዝበናል። የያዛቸው ጭብጦችም “ተጠሪዎች ክስ የቀረበበትን ቤት ለቀው ለአመልካች ለማስረከብ ይገደዳሉ ወይስ አይገደዱም? ይገደዳሉ ከተባለ ስመ ሃብቱ በአመልካች ስም ዞሮ ሊመዘገብ ይገባል ወይስ አይገባም?” የሚሉ ናቸው። እነዚህ ጭብጦች የግራ ቀኙን ክርክርና ማስረጃዎች መሰረት ያደረገ ከመሆኑም በተጨማሪ አመልካች ላቀረቡት የመፋለም ክስ እና በተጠሪዎች በቀረበ ክርክር ላይ ትክክለኛ ውሳኔ ለመስጠት የሚያስችሉ ስለሆኑ ጉድለት ያለባቸው እንዳልሆኑ ተገንዝበናል። ስለሆነም የሥር ፍርድ ቤት ክስ በመስማት ለጉዳዩ ትክክለኛ ውሳኔ ለመስጠት የሚያስችሉትን ተገቢ ጭብጦች የመሰረተ በመሆኑ ከክስ አሰማምና ከጭብጥ አመሰራረት ጋር በተያያዘ የአመልካችን የአኩልነት ፣ የመሰማትና ፍትህ የማግኘት መብት በሚነካ አኳኋን የተፈጸመ የክርክር አመራር ጉድለት ስለሌለ አመልካች ከዚህ አኳያ ያቀረቡትን ክርክር አልተቀበልንም።

በተጨማሪም አመልካች ክሳቸውን በሕግ ተቀባይነት ያለውንና ተገቢውን ማስረጃ በማቅረብ አላስረዱም በሚል በስር ፍርድ ቤት በተደረሰበት ድምዳሜ የተፈጸመ ስህተት መኖር አለመኖሩን መርምረናል። አመልካች ንብረት የሚገኝበትን ሕጋዊ መንገድ ተከትለው ለክርክሩ መነሻ የሆነው ቤት ባለሀብት

መሆናቸውን ተገቢውንና ተቀባይነት ያለውን ማስረጃ በማቅረብ ማስረዳት ይኖርባቸዋል። በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 1184 እና 1185 ስር እንደተመለከተው የማይንቀሳቀስ ንብረት ባለሃብት መሆን የሚቻለው በሕግ ወይም በወል ወይም በኑዛዜ (በሕጋዊያን ተግባሮች/Juridical acts) መሰረት ነው። በወል ወይም በኑዛዜ የማይንቀሳቀስ ንብረት ባለሀብትነትን ለማስተላለፍ ወይም በወል ወይም በኑዛዜ መሰረት ባለሀብት መሆን የሚቻለው በማይንቀሳቀስ ንብረት መዝገብ ላይ ማስመዝገብ ሲቻል መሆኑን በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 1185 እና ከቁጥር 1553 እስከ 1646 ድረስ ከተደነገገው መገንዘብ ይቻላል። እንዲሁም የአንድ የማይንቀሳቀስ ንብረት ባለሃብት መሆኑን የሚያረጋግጥ የባለሃብትነት ማረጋገጫ የምስክር ወረቀት በስሙ በአስተዳደር አካል የተሰጠው ሰው የዛ የማይንቀሳቀስ ንብረት ባለሃብት ነው ተብሎ እንደሚቆጠር በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 1195/1 ስር ተደንግጓል። ይህ የሕግ ግምት ሊስተባበል የሚችል ግምት እንደሆነ በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 1195/2 ላይ ተመልክቷል።

ከላይ ከተመለከተው አንጻር ስናይ ለክርክሩ መነሻ የሆነው ቤት አስቀድሞ በሕግ ወል ለማዋዋል ሥልጣን በተሰጠው አዋቂ ፊት ባልተደረገ(በተለምዶ የመንደር ወል በሚባለው) ሚች አቶ ታደለ መስፍን ስም የተገዛ በኋላም በቀን 13/04/2003ዓ/ም በሰነዶች ማረጋገጫና ምዝገባ ጽ/ቤት ዘንድ በተደረገ የቤት ሽያጭ ወል ሚች አቶ ታደለ መስፍን በስማቸው የገዙት ቤት እንደሆነ የስር ፍርድ ቤት በማስረጃነት ከቀረቡ የወል ሰነዶች ያረጋገጠው ፍሬ ነገር ነው። አመልካች ቤቱን በራሱ ገንዘብ የተገዛና በሚች ወንድሜ ስም መግዛት ስለራሉም የሚቻል ስም በገዥነት በወሎ ላይ ሊጠቀስ ችሏል በማለት ተከራክረዋል። በመርህ ደረጃ ወል መብት እና ግዴታ የሚፈጥረው ወሎን ባቋቋሙ ሰዎች መካከል ነው። በልዩ ሁኔታ በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 1953 እና ተከታዮቹ ድንጋጌዎች ላይ በተመለከተው አግባብ አንድ ሰው በወሎ ላይ የተመለከተውን መብት ሌላ ሰው እንዲጠቀምበትና ከወሎ የሚመነጨውንም ግዴታ እንዲወጣ ለሌላ ሰው ጥቅም በሚል ወል ሊዋዋል ይችላል። በዚህ አግባብ አንድን ወል የተዋዋለ ሰው በወሎ የመጠቀሱ ጉዳይ የእንደራሴነት አይነት ይሆናል። ከእነዚህ ድንጋጌዎች መንፈስና ዓላማ መረዳት እንደሚቻለው አንድ ወል ከተዋዋሉ ወይም ለሆነ ሌላ ሰው ጥቅም የተደረገ ነው እንዲባል ወሎ ለጥቅሙ የተደረገለት ሰው ማን እንደሆነ በወሎ ላይ በግልጽ መገለጽ ይኖርበታል። ምክንያቱም በጽሁፍ የተደረገ ወል በይዘቱ ወሎ ለጥቅሙ የተደረገለትን ሦስተኛ ወገን የማይገልጽ ከሆነ በወሎ ላይ በግልጽ ከተመለከቱት ከተዋዋሉ ሆሳብ ወይም በመወጣት ተዋዋዩ ወሎን በስሙ የተዋዋለው ለራሱ ጥቅም ሳይሆን ለሌላ ሦስተኛ ወገን ጥቅም ነው በማለት በወሎ በግልጽ ከተመለከተው ተዋዋይ ወይም ሌላ ሰው ተጠቃሚ እንዲሆን በማድረግ ፍርድ ቤቶች ወሎን እንዲተረጉሙ ሕግ ስለማይፈቅድላቸው ነው። (የፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 1733 ይመለከቷል።) ከዚህ አንጻር የስር ፍርድ ቤት ሚች አቶ ታደለ መስፍን አከራካሪውን ቤት በገዙበት ወል ይዘት ላይ ቤቱ የተገዛው ለአመልካች ጥቅም መሆኑ የሚያመላክት ነገር እንደሌለ አረጋግጧል። የወሎ ይዘት አከራካሪው ቤት የተገዛው ለአመልካች ጥቅም መሆኑን

የማያሳይ ከሆነ ወሎ የተደረገው ለአመልካች ጥቅም ነው የሚለውን በምስክርነት የሚረጋገጥበት የሕግ አግባብ የለም።

ከዚህ በተጨማሪ አመልካች ለክርክሩ መነሻ የሆነውን ቤት ሚችም ሆኑ ተጠሪዎች በጠባቂነት እየኖሩ እንደያዙ በክሳቸው ላይ በገለጹበት አግባብ በቤቱ ላይ ከሚች አቶ ታደለ መስፍን ወይም ከተጠሪዎች በተሻለ ሁኔታ ባለቤት ናቸው ተብሎ እንዲገመት የሚያያደርግ ማስረጃ በማቅረብ ማስረዳት ይኖርባቸዋል።አመልካች ይህንን ማድረግ የሚችሉት ደግሞ ከላይ በተመለከተውና በክሳቸው ላይ በገለጹት አግባብ ቤቱ የተገዛው ለአሳቸው ጥቅም መሆኑን በወሎ ማስረጃነት ማስረዳት ቢችሉ ነበር።ሆኖም በዚህ አግባብ አላስረዱም።ይልቁንም ወሎ የአመልካችን ክርክር የሚደግፍ ይዘት የሌለው ከመሆኑም በተጨማሪ ሚች አቶ ታደለ መስፍን ቤቱን በወል በስማቸው ገዝተው በፍ/ብ/ሕግ ከቁጥር 1553 እስከ 1646 ድረስ ስመ ሀብቱን በማይንቀሳቀስ ንብረት መዝገብ አስመዝግበው በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 1195 መሰረት የባለሀብትነት ማረጋገጫ ምስክር ወረቀት በስማቸው ወስደው የያዙት እንደሆነና አቶ ታደለ መስፍን ከዚህ ዓለም በሞት ከተለዩ በኋላም በቤተሰብ እና በወርስ ሕጋዊ መሰረት የቤቱ ስመ ሀብት ወደ ተጠሪዎች ስም ዞሮ እንደተመዘገበ የስር ፍርድ ቤት የቀረቡለትን ማስረጃዎች መርምሮና መዘኖ አረጋግጧል።ይህም ቤቱ በሚች አቶ ታደለ መስፍን ተይዞ የነበረውም ሆነ ተጠሪዎች ቤቱን የያዙት በአመልካች ክስ ላይ እንደተገለጸው በጠባቂነት ሳይሆን የቤቱ ባለሀብት በመሆናቸው ምክንያት እንደሆነ የሚያስቆጥር ነው።በዚህ አግባብ ከክሱና ከመልሱ ጋር በግራ ቀኝ በቀረቡ ማስረጃዎች እነዚህ ፍሬ ነገሮች እስከተረጋገጡ ድረስ የሥር ፍርድ ቤት ከላይ በተገለጸው መሰረት በያዛቸው ጭብጦች ላይ ትክክለኛ ወሳኔ ለመስጠት የሚያስችለው በመሆኑና ከዚህ ወጭ ምስክርነትን በመስማት ሊረጋገጥ የሚገባ የፍሬ ነገር ጭብጥ የሌለ በመሆኑ የስር ፍርድ ቤት ምስክርነትን ሳይሰማ በጉዳዩ ላይ ወሳኔ መስጠቱ በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕግ ቁጥር 255 ስር የተደነገገውን መሰረት ያደረገ የወሳኔ አሰጣጥ ነው ከሚባል በስተቀር የክርክር አመራር ጉድለት ፈጽሟል የሚያስብል አይደለም።

ሲጠቃለል የስር ፍርድ ቤት በሥነ ሥርዓት ሕጉ አግባብ የግራ ቀኝን ክርክር በመስማት በጉዳዩ ላይ ወሳኔ ለመስጠት አስፈላጊ የሆኑ ጭብጦች በመመስረት ክርክሩን እንደመራ አረጋግጠናል። ግራ ቀኝን ያከራከሩትን ጭብጦች ከማስረጃ እና ከሕግ አንጻር አገናዘቦ ወሳኔ ከመስጠት አንጻርም አመልካች ባቀረቡት ክስ መሰረት አከራካሪው ቤት ለአሳቸው ጥቅም የተገዛ እና የቤቱ ባለሀብት መሆናቸውን እንዲሁም ተጠሪዎች ቤቱን የባለቤትነት መብት ሳይኖራቸው በጠባቂነት ይዘው አንለቅም ማለታቸውን በማስረጃ አለማስረዳታቸውን የቀረቡለትን ማስረጃዎች የመመርመርና የመመዘን ሥልጣኑን በአግባቡ ተጠቅሞና ተገቢውን ሕግ መሰረት በማድረግ የሥር ፍርድ ቤት አረጋግጧል።እንዲሁም የአከራካሪው ቤት ባለሀብቶች ተጠሪዎች እንደሆኑ የሥር ፍርድ ቤት የቀረቡለትን ማስረጃዎች መርምሮና መዘኖ አረጋግጧል።ስለሆነም የስር ፍርድ ቤት ለክርክሩ መነሻ የሆነው ቤት ተጠሪዎች ባለሀብት የሆኑበት እንደሆነ በማረጋገጥ ተጠሪዎች ቤቱን ሊለቁ አይገባም በማለት የአመልካችን ክስ ወድቅ በማድረግ

በሰጠው ወሳኔና በዚህ ወሳኔ ላይ የቀረበውን ይግባኝ ይግባኝ ሰሚው ችሎት በመሰረዙ ከክርክር አመራር ረገድም ሆነ ከሕግ አተገባበር አኳያ በዚህ ችሎት ደረጃ ሊታረም የሚችል የተፈጸመ ስህተት ባለመኖሩ ተከታዩን ወስኗል።

ዉ ሳ ኔ

1. የፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት በመ/ቁጥር 210270 ላይ በቀን 23/02/2013ዓ/ም የሰጠው ወሳኔ እና የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት በመ/ቁጥር በመ/ቁጥር 200412 ላይ በቀን 18/06/2013ዓ/ም የሰጠው ትእዛዝ በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕግ ቁጥር 348/1 መሰረት ፀንተዋል።
2. ግራ ቀኝ በዚህ ችሎት ደረጃ ያወጡትን ወጭ የየራሳቸውን እንዲችሉ ብለናል።

ትዕዛዝ

1. የወሳኔው ግልባጭ ለስር ፍርድ ቤት ይተላለፍ። ለግራ ቀኝም ግልባጭ ይሰጣቸዋል።
2. በመዝገቡ ላይ የተሰጠ የዕግድ ትእዛዝ ካለ ተነስቷል፤ ይጻፍ።
3. መዝገቡ ተዘግቷል፤ ወደ መዝገብ ቤት ይመለስ።